

Het tijdperk van de tovenaars 4

Petra Bolhuis
www.maieutiek.nl

1

De problemen in de wereld gaan wegen

- Elfride laat een hut bouwen (van haar erfenis) op de Totnauberg in het Zwarte Woud. Heidegger gaat daar werken. Zij wil hem de dagelijks beslommeringen ontnemen. Ze hebben nu twee kinderen.
- Heidegger heeft intensief contact met Jaspers om over zijn werk te spreken. Er is in de keuzes en briefwisselingen zichtbaar sprake van financiële zorgen. Heidegger probeert een aanstelling als hoogleraar te krijgen, maar hij sluit niet aan bij wat men vraagt en heeft geen publicaties op zijn naam. Maar in 1923 krijgt hij een positie in Marburg, waar hij ongelukkig is. In 1928 kan hij naar Freiburg om Husserl op te volgen. In 1933 wordt hij rector als Hitler aan de macht komt. Hij en Elfride zijn aanhangers van de NSDAP. Men schrijft het nog vaak aan Elfride toe, maar het is duidelijk gebleken dat ook Heidegger antisemiet was en de nationaal socialistische ideologie aanhing. (o.a. Peter Trawny schrijft hierover)

Tovenaars Maieutiek_2024-2

2

2

Bildung

- Waar de vooruitgang lange tijd gezocht en gevonden werd in het gelijk maken van alle mensen, de verheffing van het volk raakt dat nu langzamerhand in het slop.
- De denkers hebben het zelf ook niet meer zo goed. Maar het geloof in de doelen waar de verlichting en in het kielzog daarvan het socialisme en het liberalisme naar streven raken in diskrediet.
- Niet iedereen kan de hoge doelen halen of zou ze moeten halen,
- Nationalisme i.p.v. kosmopolitisme
- Onzekerheid door de bereikte versnelling in wetenschap en techniek leidt, zeker omdat de economische structuur instort, tot conservatisme.

De elite en de Bildung

- De houding t.o.v. de nog steeds zeer grote ongelijkheid in opleiding en inkomen is veranderd door de eerste wereldoorlog.
- Andere rassen en klassen en andere religies worden in toenemende mate door de voortrekkers van de verheffing met achterdocht bekeken. Maar ook omgekeerd laten deze mensen die onderwerp waren van verheffing zich nu horen in een aanwijzen van hypocrisie en machtsmisbruik bij de 'verlichte geesten' zelf. Ze waren gelijk in de oorlog dan in vreedestijd en dat roept weerstand op.
- Toch laat het boek van Dassen zien dat veel mensen pas antisemitisch of fascistisch werden in jaren waarin Hitler aan de macht komt.

Filosofen en *Bildung*

- **Wittgenstein** gaat lesgeven op een dorpsschool waar hij de leerlingen zelf een woordenboek laat maken, maar men is hem niet echt dankbaar. Zelf kan Wittgenstein maar niet begrijpen dat ze hem niet begrijpen.
- **Heidegger** vindt het werkende volk enerzijds de enige groep die in de wereld staat, maar hij denkt steeds vaker dat zijn denken een uniciteit heeft die maakt dat hij het uittreden uit het 'men' zou moeten leiden.
- Hij denkt dat misschien niet iedereen het kan. Duits zijn en Duits spreken geeft zijns inziens toegang tot een bijzondere staat van zijn. Hij denkt echter ook dat veel mensen te lui zijn en te gemakzuchtig om hun capaciteit te benutten. Die geestestoestand gaat hij vervolgens ook koppelen aan ras en afkomst.

Cassirer zoekt schuilplaats

- **Cassirer** is de enige die zich op dit moment al uitspreekt dat een terugval in de ontwikkelingen van de verlichting ook tot de mogelijkheden behoort. Zelf ziet hij geen kans dat tegen te gaan. Hij gaat werken in de bibliotheek van Aby Moritz Warburg (1866 – 1929). Dit is een enorme verzameling die Cassirer zo aanspreekt omdat het gerangschikt is naar goed nabuurschap in 4 afdelingen oriëntatie, beeld, woord, handeling. Het gaat uit van de culturele ongelijktijdigheid van het gelijktijdige. Cassirer zegt we moeten onderzoeken hoe taal werkt. Het kan stuklopen op te grote chaos of te grote orde. Het mythische is nooit één betrekking van een woord op een ding, het breidt zich uit tot over zijn grenzen. Varken en hond waren joodse voedseltaboes en zijn nu scheldwoorden van het antisemitisme en dat is niet toevallig.

Wat kan *Bildung* nog zijn?

- *Bildung* is dus niet langer leren hoe het is. Maar wat dan wel? Wie gaat er over de inhoud?
- Hier start een debat dat doorloopt tot vandaag de dag (voorbeeld opinie Trouw 23-08-24).
- **Wittgenstein**: Ja, er zijn wel feiten, maar die zijn beperkt en niet zo zinnig voor mensen. Scepticisme is onnodig want dat is twijfel opwerpen waar geen zekerheid te verkrijgen is of waar deze evident is. Hij vindt steun in het katholicisme via Tolstoi.
- **Heidegger** vindt ook dat de waarheid die wij menen te zien niet echt is, hij deconstrueert eerder dan dat hij onderzoekt. Als hij zegt dat het conventies zijn dan is dat zo. Wat hij ervoor in de plaats stelt is een onderzoek. Met eigenheid en dapperheid in het 'eigenlijk zijn' treden is belangrijker dan waarheid. Arendt (in 1923 zijn geliefde) zegt dat hij het denken weer levend maakt.

Tovenaars Maieutiek_2024-2

7

7

Wat kan *Bildung* nog zijn? vervolg

- **Walter Benjamin** is ondertussen boeken aan het verzamelen. Hij worstelt met tegenstrijdigheden als lot en vrijheid en keuze en besluit.(67) Hij vindt, evenals Heidegger, dat er sprake is van verval (in Weimar). Men leeft met een dubbele moraal en gebruikt de mythe van het lot om de verantwoordelijkheid voor het besluit te ontlopen.
- Het lot kent geen schuld alleen straf, vrijheid kent geen straf alleen verantwoordelijkheid. (164) Het burgerlijk huwelijk als model voor Weimar (168/169) De mythe van vrije instemming met iets dat op basis van het lot tot stand komt leidt tot stagnatie en verval. De hoop van Benjamin ligt in de sprong naar het transcendente (Kierkegaard)

Tovenaars Maieutiek_2024-2

8

8

Wittgenstein

- Als er iemand zijn filosofie probeert te leven is hij het, maar ondanks zijn idealen is zijn elitair dedain voor zijn leerlingen groot; 'helemaal geen mensen, maar weezinwekkende larven.' (blz 175) Gelukkig lukt het Russell zijn werk uit te geven. (detail W. verdient niks en niemand leest het vooralsnog).
- Wittgenstein heeft last van mensen die denken dat ze waarheid beschrijven. Zijn kritiek treft niet eens zozeer religie, als de mensen van de wetenschap die denken dat ze beter zijn dan de religie. (177) Ook ethiek is verkeerd bezig het gaat niet om straf of gebeurtenissen. Het goed moet in zichzelf goed zijn. De vraag: 'Waarom zou je dit of dat leven kiezen?' wordt nu een teken van onbegrip. (180)

Burgerlijkheid en vrijheid

- Iedereen in die tijd komt elkaar overal en nergens tegen en het toppunt daarvan en dus een soort ideaalbeeld is Goethe. Hij had geen adres, zodat je nooit met hem af kon spreken, zo beschrijft Zweig hem. Dat gedeconstrueerde leven, los van alles en toch zo verbonden en voorbeeldig is een voorbeeld voor de filosofen die zelf allemaal worstelen met wel of niet burgerlijk leven, met regels, aanstellingen en huisvesting.
- **Cassirer** kiest voor wat vastgelegd is: Weimar, huwelijk en universiteit. **Wittgenstein** voor gestrengheid, maar net in burgerlijke zin. Hij geeft zijn geld weg en gaat werken als schoolmeester. **Heidegger en Benjamin** zoeken een mogelijkheid om het niet-burgerlijke leven en denken met burgerlijke toelagen/ posities te financieren. En dat lukt grotendeels.